

Luidruchtige, stomdronken studenten die de bewoners van universiteitssteden lastigvielen of hun torenhoge speelschulden niet betaalden... de 18de-eeuwse studenten lieten zich weinig aan de burgermaatschappij gelegen liggen én ze konden vaak straffeloos hun gang gaan. **Kees van Strien** vertelt onschuldige en minder onschuldige verhalen over het studentenleven van toen.

1786 (door Pieter Jac
Muller, Rijksmuseum
Amsterdam)

François Fagel (1740-1773) was een getalenteerde en veelbelovende jongeman. Vanaf zijn veertiende jaar was hij aan de universiteit van Leiden begeleid door de Zwitserse gouverneur Frédéric-Salomon Tavel. Protestantse Franstalige Zwitsers waren in die tijd in regentenkringen erg gewild: serieuzer dan Fransen en beter gemanierd dan Duitsers. Tavel had goed werk geleverd, François Fagel maakte althans grote indruk op een bezoeker uit Londen: wat een geluk dat de vader van deze elegante, talentvolle jongeman, in zijn eenvoud de belichaming van de waarden van de oude Republiek, zo verstandig geweest was zijn zoon een opvoeding te geven die aansloot bij de moderne tijd! François had een mooie functie als assistent-griffier en leek als zoon van de griffier van de Staten-Generaal het toonbeeld van een geslaagde opvoeding. François vond dan ook een goede huwelijksparthij: op 15 april 1764 trouwde hij met de schatrijke Anna Maria Boreel. Maar hij had een probleem. Kort na zijn huwelijk vertelde hij zijn vader eindelijk over de enorme speelschuld die hij tijdens zijn studentenjaren had opge-

bouwd. Als dat bekend werd, zou zijn schoonvader zich bekocht voelen en kon hij zijn carrière wel vergeten. Was vader Fagel bereid garant te staan voor 30.000 à 32.000 gulden en daarover de rente te betalen?

Als jong studentje zal François voor ervaren kaartspelers een gemakkelijke prooi zijn geweest. Toen hij tijdens zijn grand tour in Lausanne omging met veel rijkere Engelse studenten, werden hij en Tavel lid van een besloten club waar de inzetten beperkt bleven tot een paar stuivers. Het haalde niets uit, François gaf toch nog te veel geld uit. Verder deed hij vanwege verkeerde vrienden soms te weinig aan zijn studie en liep hij een geslachtsziekte op. Hierover schreef Tavel jaren na dato aan Fagel senior: 'Hij heeft de dubbele pech gehad zich te laten verleiden en ervoor gestraft te worden.' Eigenlijk viel François nog mee. Tavel wist hoe moeilijk het was om de kwistige jongelui uit een hoger milieu in het gareel te houden. Eerder had hij zeven jaar gewerkt als gouverneur van de zoons van graaf Willem Bentinck, gedeputeerde ter Staten-Generaal. Antoine Bentinck gaf handenvol geld uit aan kleurige vesten en probeerde soms met kaarten wat bij

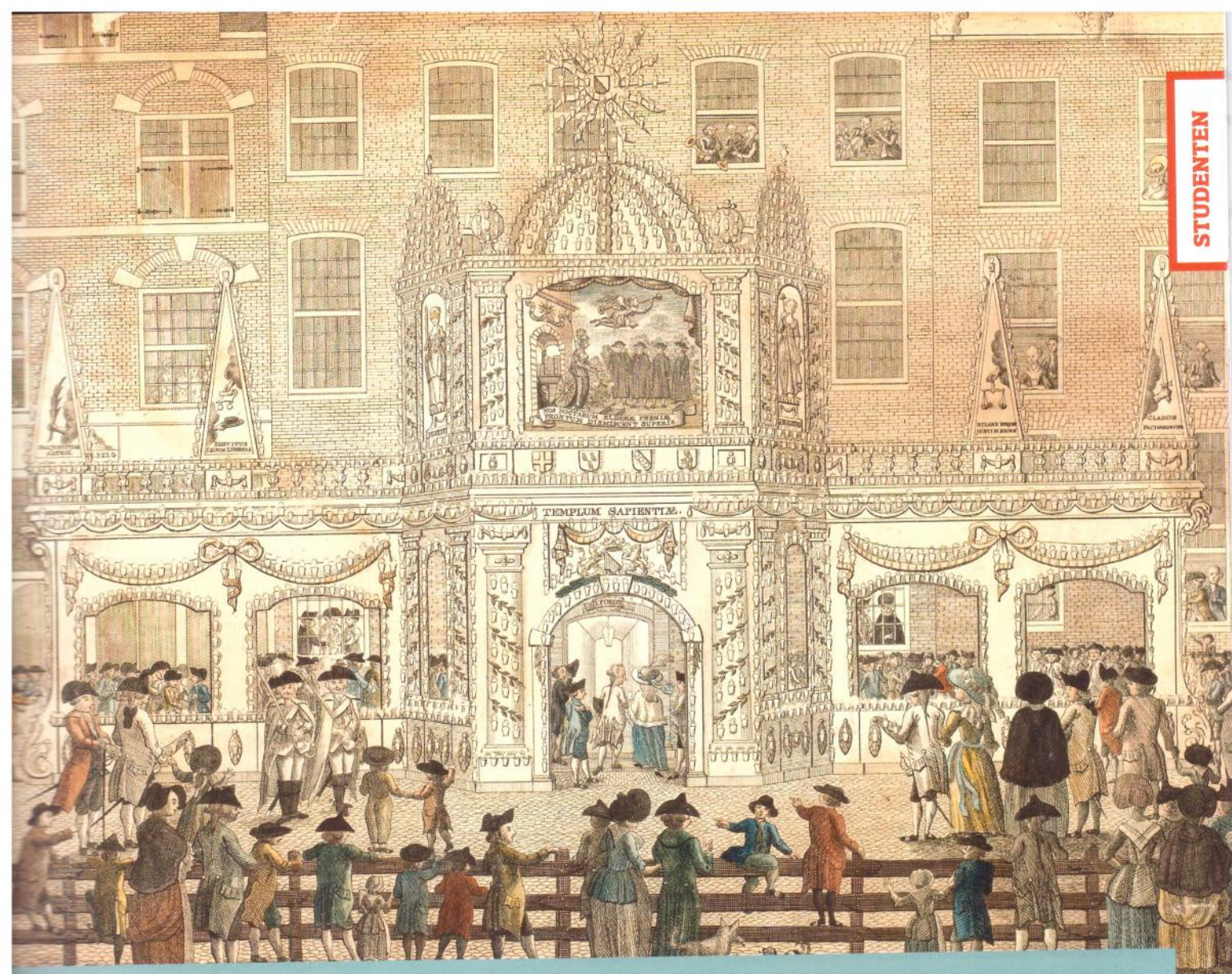
te verdienen. Van studeren kwam weinig: hij ging met plezier naar paardrijden en schermen, maar Grieks en geschiedenis? In de 18de eeuw was een academische studie in principe afgerond met een doctorsgraad, maar aan die eis hoefde Antoine niet te voldoen. Vader zorgde wel voor een baan.

Geen academische hoogstandjes

Ook de broers van Anna Maria Boreel zaten tijdens hun studententijd maar zelden met hun neus in de boeken. Hun Zwitserse gouverneur Claude de Salgas had aanvankelijk meer verwacht van zijn pupillen, maar na een jaar besepte hij dat ze niet van plan waren om te studeren tijdens hun studietijd in Leiden. Gedesillusioneerd maakte hij een ironische dagboekantekening: 'We hebben nu een van de grootste zuilplappen van Holland te logeren. Het zou mooi zijn als wij drie of vier van zulke vrienden hadden die elkaar om de week aflossen, want het leven aan de academie is stomvervelend als er niet zo nu en dan flink plezier gemaakt wordt.' Een paar dagen later: 'Ons leven begint hier eindelijk een beetje dragelijk te worden en het kan nog een stuk gezelliger. De jongheren Boreel zullen

V.l.n.r. François Fagel in 1766 (door Alexander Roslin, Rijksmuseum Twente). Jacob Boreel in 1771-1772 (door Jean-Baptiste Perronneau, Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis, RKDimages (0000273092)). Willem Boreel ca. 1772 (medaillon door Jean-Baptiste Perronneau, Rijksmuseum Amsterdam). Jean Nicolas Sébastien Allamand in 1751. De gouverneur was inmiddels hoogleraar Wiskunde en Wijsbegeerte in Leiden (door Jan Palthe, Universiteit Leiden).

De academische wereld in de 18de eeuw

Veel meer dan tegenwoordig vormde de universiteit in de 18de eeuw een aparte gemeenschap. De leden hiervan werden ingeschreven in het *Album Studiosorum*. Naast professoren en studenten stonden ook repetitoren, docenten in niet-academische vakken als paardrijden, schermen, dansen, tekenen, muziek en moderne talen en de bedienden van de universiteit en de hooggeleerde heren geregistreerd in het *Album*. De ingeschrevenen genoten verschillende privileges, zoals vrijstellingen van tol, bier- en wijnbelastingen en van inkwartiering en schuttersplicht. Het belangrijkste privilege was de aparte academische rechtsmacht, waar iedereen die stond ingeschre-

ven in het *Album Studiosorum* onder viel. In de 18de eeuw hadden alle Nederlandse universiteiten behalve Utrecht een eigen rechtbank. In Leiden zetelde ze in het stadhuis en bestond uit elf leden: de rector, vier professoren, vier burgemeesters en twee schepenen. Zelfs als het wangedrag of de misdaad (inclusief moord) buiten Leiden had plaatsgevonden, werd de zaak door de vierschaar behandeld. Die oordeelde meestal mild en probeerde te vermijden dat de toekomstige carrière van de student en de goede naam van diens familie in gevaar kwam. De universiteit moest immers aantrekkelijk blijven en was voor de stad Leiden van grote economische waarde.

niets weten van Latijn, aardrijkskunde, geschiedenis, recht en honderd andere onbenulligheden, maar dat mag de pret niet drukken. Ik zal ze er niet meer mee lastigvallen. Daar worden we allemaal sikkeneurig van. Zo heb ik ook meer tijd voor mezelf.'

Gouverneur de Salgas vermoedde dat Boreel senior ook geen academische hoogstandjes verwachtte: 'Is hij straks niet dik tevreden als ik ze weldoorvoed en blakend van gezondheid bij hem aflever? Bekend met de etiquette en in staat in hogere kringen hun rol te spelen

op een kaartavondje, op een bal en aan tafel naast een mooie vrouw?' De jongens waren geen studiehoofden. Met behulp van een repetitor werd er voor Willem een kort en krachtig proefschrift in elkaar gedraaid. Inclusief het titelblad telt het slechts vijf gedrukte pagina's met zestien

Feestelijke promotie in Leiden ter gelegenheid van het 200-jarig bestaan van de universiteit op 9 februari 1775 (door Jacobus Buys, Rijksmuseum Amsterdam).

stellingen. **Jacob** had voor zijn twaalf stellingen niet meer dan 121 woorden nodig. Erg veel hoefden de jongemannen ook niet in hun mars te hebben om de doctorsgraad te behalen. Na een paar maanden in Leiden met de Haagse Pieter en Paulus Changuion was hun erudiete gouverneur de wanhoop nabij: 'Je gaat er toch vanuit dat studenten aanspreekbaar zijn, intelligent, eerlijk, gevoelig en leergierig. Er is er hier maar één. Helaas niet een van de mijne. De jongste is echt een ongelikte beer, een koppig en smerig beest, totaal ongeschikt voor de menselijke samenleving.' Wat ze allemaal uitspookten, is onbekend, maar ook deze jongens waren een paar jaar later keurig gepromoveerd tot doctor in de rechten.

Gesjeesd

Hessel Vegelin van Claerbergen, telg uit een Friese regentenfamilie, maakte zijn studie nooit af. Hij was er trouwens ook nooit serieus mee begonnen. Hij zag Lei-

den vooral als een plek waar hij, ver van zijn autoritaire vader, eindelijk zijn eigen gang kon gaan. Na een paar maanden rapporteerde zijn gouverneur Sébastien Allamand, die het later tot hoogleraar schopte, in eufemistische bewoordingen: 'Mijnheer Hessel stuurt U graag de nieuwtjes van onze academie. Misschien zou hij U ook eens iets moeten vertellen

over zijn studie, maar hij is daar waarschijnlijk te bescheiden voor.' In juni 1741 bleek dat Hessel maar weinig had uitgevoerd. Vader Vegelin schreef een verontwaardigde brief waarin hij zijn zoon sommeerde uit te leggen hoe dat had kunnen gebeuren. Hessel wist dat hij geen geloofwaardige redenen zou

kunnen opgeven. Hij was volledig van de kaart en bleef dagenlang op bed. Waarschijnlijk hoopte hij dat zijn gouverneur er iets op zou verzinnen. Dat gebeurde dan ook: namens Hessel beloofde Allamand beterschap. 'Wilt U hier s.v.p. positief op reageren? Anders durft Hessel U in de zomervakantie niet onder ogen te komen.'

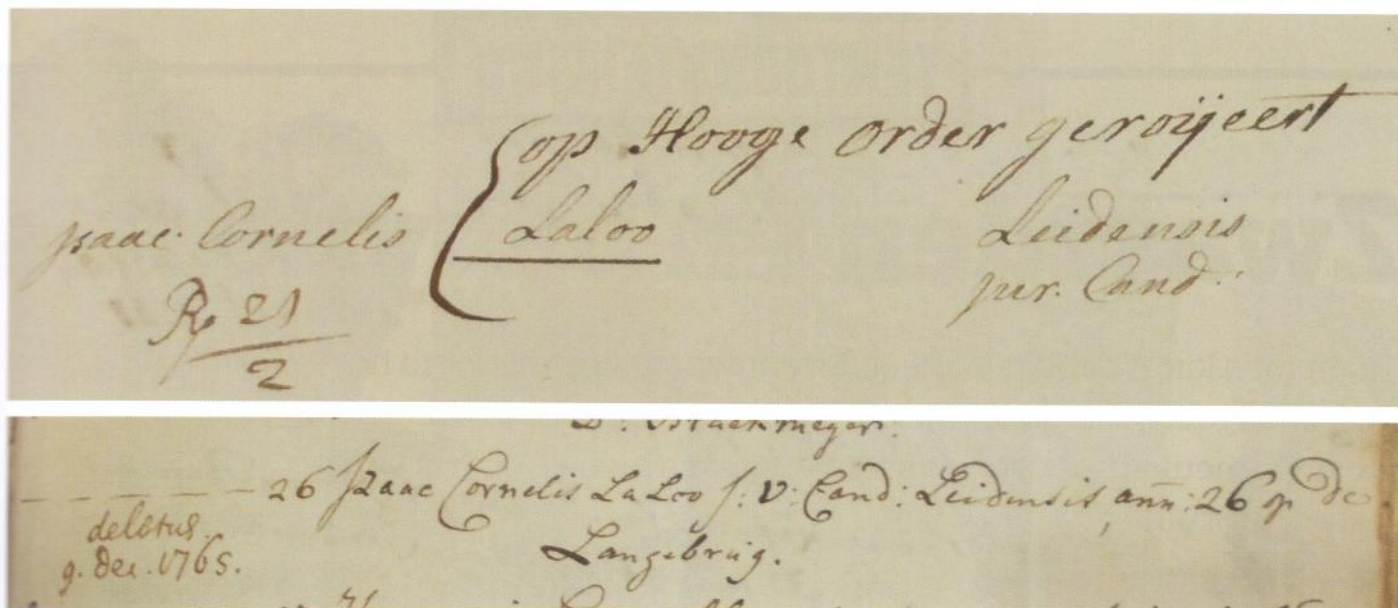
In het voorjaar van 1743 hoorde Hessels vader via dat Allamand op zoek was naar een andere leerling. Deze keer zou hij goed letten op 'het karakter en vooral het humeur van zijn élève'. Hessel begreep dat het spel uit was. Geen enkel getuigschrift en een confrontatie met een furieuze vader! Na een verjaardagsfeestje vertrok hij richting Duitsland om als vrijwilliger dienst te nemen in het Oostenrijkse leger. Allamand haalde hem te Keulen in...

In het verbeterhuis

Het kon allemaal nog een stuk erger. Voorbeelden te over in het archief van de Leidse academische vierschaar, de rechtbank voor iedereen die was ingeschreven aan de universiteit. Zo vroegen de ouders van de twintigjarige student Allard Huijbert Righout of ze hem 'wegens los en onbezonnen leven' twee jaar lang mochten laten opsluiten in 'het verbeterhuis aan de Hoge Rijndijk, om inmiddels occasie [gelegenheid] te vinden hem naar Oost- of West-Indië te zenden'. In 1765 vroegen de voogden van Jan Hendrik van Santen uit Batavia om vergelijkbare redenen of ze hem in afwachting van transport naar de Oost in de daartoe bestemde 'studentenkamer' onder het stadhuis mochten 'confineren'. Beide verzoeken tot opsluiting werden vlot ingewilligd. Minder toeschietelijk was de academi-

'De jongste is echt een ongelikte beer, een koppig en smerig beest, totaal ongeschikt voor de menselijke samenleving'

sche rechtbank wanneer hospita's, winkeliers en privédocenten kwamen klagen dat een student met de noorderzon was vertrokken. Zwangere meisjes die vroegen om een procureur pro deo, om een student te dwingen zijn trouwbeloften na te komen, maakten evenmin veel kans. Hun verzoek werd onder verwijzing naar

'voorgaand kwaad [onzedelijk] gedrag' van de meisjes meestal afgewezen.

Vernieling en geweld

Openbare vernieling en geweldpleging werden ook door de vierschaar aangepakt. Zo trokken in december 1757 vijf 'heren' na een avondje stevig drinken, zingend en schreeuwend met getrokken degenen de Breestraat op. Hier werden wat ramen ingeslagen en lantaarns vernield. Toen de wacht verscheen, kozen drie studenten het hazenpad. De twee anderen gingen in de aanval. Een van de soldaten deelde met zijn 'rondstok' een flinke klap uit, zodat zijn belager stond te tollen. Daarop pakte een andere soldaat hem stevig om zijn middel en toen ze omvielen, klapte de vechtersbaas met zijn hoofd tegen een ijzeren hek. 'Onder het uitbraken van scheldwoorden van stoep-sodomiet en dergelijke' ging zijn kameraad door met vechten. De gewonde student overleed een week later. Een van de vijf drinkebroers, die als getuige voor de vierschaar moest verschijnen en die mogelijk de ramen had ingeslagen, was de twintigjarige Isaac Cornelis La Loo van Nispen, zoon van de substituut-schout van Leiden. In juli 1760 moest hij weer voorkomen omdat hij samen met vier anderen op een zondagavond de burger Pieter de Ridder zonder enige aanleiding had afgetuigd. Het slachtoffer had 'twee notabele wonden aan het hoofd', onder andere vanwege een schot hagel. La Loo werd schuldig bevonden aan 'verregaande insolentien [brutaliteiten] en moedwilligheid op 's heren straten', maar hij kreeg toestemming de kwestie met De Ridder in der

minne te schikken.

In september 1762 werd hij gedagvaard wegens 'insolentien en geweld' in een studentenhuys in de Doelensteeg. Deze keer werd zijn verzoek de zaak te mogen 'composeren' afgewezen. Hij werd gedagvaard maar nam de benen. Pas in maart 1764 mocht de zaak op verzoek van zijn moeder toch worden geschikt omdat de vierschaar het erbij had laten zitten en La Loo al die tijd 'als in ballingschap' was geweest. Op 17 april schreef de inmiddels 27-jarige student en vrijmetselaar zich weer in. Nu als juridisch kandidaat.

'La Loo boven!'

Van een promotie zou het nooit komen. In november en december 1765 veroorzaakten reischoppers veel overlast en op 9 december was het geduld van de vierschaar op. La Loo, 'reeds voortijds zich schuldig gemaakt hebbende, en nu volgens publiek gerucht onder vehemente suspicie [sterke verdenking] liggende met zijne slechte conduites [gedrag] voort te gaan', werd op verzoek van de vierschaar door de rector weggestuurd van de universiteit. Hij werd gesommeerd de stad binnen 24 uur te verlaten. Een week later vielen studenten 's nachts het huis van de rector aan: onder geroep van 'La Loo boven!' werden ramen ingeslagen en deuren geforceerd en aan spaanders gehakt. De daders zouden lid zijn van de vrijmetselaarsloge La Vertu waarvan La Loo het hoofd was.

De studenten weigerden vervolgens zich naar het academische en burgerlijke gezag te voegen. Anonieme brieven werden verspreid met het dreigement dat de studenten naar elders zouden vertrek-

Isaac Cornelis La Loo van Nispen werd 'op hooge order geroijeert'; op 9 december 1765 werd hij uitgeschreven, 'deletus', uit het *Album Studiosorum* (Universiteit Leiden).

ken. 'Oude rechten en privilegiën' waren geschonden en 'de Heer La Loo van Nispen' was niet eens gehoord. Hij moest 'in zijn vorige eer hersteld' worden en weer worden ingeschreven aan de universiteit. Wanneer dat niet binnen drie weken gebeurde, zwoeren de briefschrijvers, zouden ze de huizen van de verantwoordelijke bestuurders plunderen en geweld niet schuwen. Als La Loo daarentegen weer terug mocht komen als student, beloofden de zeventig ondertekenaars van de brief 'door gehoorzaamheid aan de senaat, achting voor de regeerders dezer stad, en door een stil leven [hun] ware en oprechte dankbaarheid te betonen'. Het stadsbestuur hield de rug recht en besloot 's nachts naast de wacht ook gewapende dragonders te laten patrouilleren. Met het gewenste effect. De studenten hielden zich weer een tijdje gedeisd.

Kees van Strien was leraar Engels. Hij schreef (samen met Madeleine van Strien-Chardonneau) *André Thouin, Voyage dans la Belgique et la Hollande (1794-1795)* (Classiques Garnier, 2018).

VERDER LEZEN

- **Willem Otterspeer**, *Het bolwerk van de vrijheid. De Leidse universiteit in heden en verleden*, Leiden University Press, 2008
- **Martine Zoeteman**, "Tot hun groot hartseer en schade". Opsluiting op verzoek van ouders en andere familieleden', in: *Leids Jaarboekje*, deel 90 (1998), 34-53.